

SZEMLE

IMRE ATTILA, **Introduction to Translator Studies**. Editura Universităţii Transilvania din Braşov / Brassói Transilvania Egyetem Kiadója. Brassó, 2020. 218 l.

A fordítástudomány területén folytatott kutatások elsősorban a fordítást mint eredményt (*translation*) és mint folyamatot (*translating*) helyezik vizsgálódásuk középpontjába. Viszonylag kevés figyelem jut azoknak, akik ezekben a folyamatokban részt vesznek, vagy akik ezeket a szövegeket létrehozzák: a fordítóknak. Éppen ezért a neves fordításkutató, Andrew Chesterman a fordítástudományok alternatív osztályozását javasolta és ezen belül egy új alterületet jelölt ki, Translator Studies elnevezéssel.¹ Tanulmányában Chesterman (2009) amellet érvel, hogy a fordítástudomány Holmes (1972) által megrajzolt klasszikus térképén elsősorban a szöveg kapta a fő hangsúlyt, és kevésbé figyelt a fordítást alkotókra, a fordítók státusára, identitására, a szakmáról alkotott képére. Ez a viszonylag új tudományterület tehát elsősorban és kifejezetten a fordítások létrehozóira fókuszál, Anthony Pym (2009) kifejezésével élve, a fordítástudomány „humanizálását” tűzve ki célul.

Ezt az irányzatot követi Imre Attila legújabb, 2020-ban kiadott *An Introduction to Translator Studies* című angol nyelvű kötete is, mely épp új nézőpontja miatt emelkedik ki a fordítástudományi szakmunkák közül. Mint azt a címe is elárulja, a könyv bevezetesként szolgál a Translator Studies tudományterületére, a fordító szemszögéből vizsgálja a fordítás tevékenységét. Amint azt a szerző már az első fejezetben leszögezi, a fordítást kifejezetten pragmatikus szempontból vizsgálja, elsősorban terméknek és szolgáltatásnak tekinti, szakmának és üzleti tevékenységnek, a fordítókat pedig a 21. század globális iparában résztvevő szolgáltatóknak.

A kötet öt fejezetből áll, melyek közül az első inkább elméleti szempontokat érvényesít, a többi viszont a jelen és a jövő fordítói számára igyekszik szakmai gyakorlati tanácsokkal szolgálni. Így az első fejezet a fordítás fontosságát vizsgálja a nyelv, kultúra, kommunikáció, nyelvi közvetítés kontextusában, figyelembe véve a 21. századi információs technológiai, valamint a globalizáció, internacionalizálódás, lokalizálás és fordítás (angol betűszóval GILT) okozta változásokat. Szolgáltatóként a fordítónak szem előtt kell tartania a termelékenységét is, ami ugyanakkor nem mehet a minőség kárára. Ezért van fontos szerepe a fordításértékelésnek, a lektorálásnak, a minőségbiztosításnak. Az örök dilemmában, mely szerint fordításra művészetként vagy szakmaként tekintünk-e, a szerző ez utóbbi felé hajlik. A fordítónak mint szolgáltatónak (különösen, ha szabadúszóként dolgozik), olyan feladatokat is el kell látnia, amelyeket korábban nem volt szükséges: építenie kell státusát és profilját, fejlesztenie kell készségeit és eszközeit; másfelől, mivel

¹ A magyar fordítástudományi szakirodalomban tudomásom szerint még nem honosodott meg a Translator Studies tudományterület magyar megfelelője, javasolom a „fordítóról szóló kutatások” vagy a „fordítót előtérbe helyező kutatások” elnevezést.

üzleti tevékenységet folytat, további munkavállalásait, megbízásait megalapozó és elősegítő kapcsolatépítéssel és a marketinggel is foglalkoznia kell. A számítógépeknek a fordítói munkában (is) történő térhódítása miatt – amint azt a szerző is kiemeli – a technológia naprakész ismerete és használata nem *egy* opció, hanem *az* opció. Ezért az első fejezet végén manapság már olyan alapismeretnek számító fogalmakat is meghatároz, mint a gépi fordítás (MT – machine translation), a fordítástámogató programok segítségével létrehozott fordítás (CAT – computer-assisted translation), a fordítómemória (TM – translation memory) illetve a terminológiai adatbázisok (TB – term bases).

A kötet második és egyben leghosszabb fejezete a *Fordítói menedzsment (Translator Management)* címet viseli, és ismételten hangsúlyozza a kötet fordító-központúságát. A különböző fordító típusok meghatározása után (a felsorolás magában foglalja az adóízetés terhe alól kibújó „zsiványokat”, a „láthatatlan”, a másodállásban, a részmunkaidőben dolgozó fordítókat, vagy csupán az esetenként fordítást vállalókat egyaránt), a szerző rátér a mai fordító munkaköri leírására, akinek a jelenlegi munkakörülmények következményeként nem csupán a konkrét fordítási tevékenységgel kell foglalkoznia, hanem terminológusnak, fordítómemória kezelőnek, egyes szakterületek szakemberének is kell lennie, aki ismeri és kitűnően használja a fordítással kapcsolatos speciális szoftvereket, elvégzi a lektori feladatokat és más utómunkálatokat is. A látható fordítási piac számadatai meglehetősen magasak, melyek természetesen kiegészülnek a láthatatlanokkal is, hiszen ezen adatokat még megbecsülni sem lehet, hiszen a szakmában számtalan névtelen fordító és lelkes amatőr is dolgozik, akik csupán kedvtelésből fordítanak. A fejezet további része a fordító kompetenciáit határozza meg, melynek fő része elsősorban a nyelvi kompetencia, és amely kiegészül a kulturális, a szakterületi, a kutatói, valamint a technikai kompetenciával, melyek folyamatos tanulást, önfelnevelést, de a technikai ismeretek, soft- és hardver állomány folyamatos fejlesztését is megkövetelik, és melyek egyrészt a fordító önbecsülését szolgálják, másrészt életbevágóak, hogy a fordító állni tudja az erős piaci versenyt. A fejezet hátralévő fejezeteiben a szerző a fordító profilját rajzolja meg. Ezek közül különösen fontos az egész életen át tartó tanulás képessége, a nyomás alatti munkavégzés, a hűség és a szöveg iránti alázat. A hatékony önmenedzsment manapság lényeges képesség: a sikeres fordítói léthez szükség van tervezésre, szervezésre, önreklámzásra. Különösen igaz ez a szabadúszó fordítók esetében, akik egy hatásos CV-vel, névjegykártyával, egy jól megszerkesztett személyes weboldallal és egy erős szakmai hálózat kiépítésével sokat léphetnek előre. Az idővel való gazdálkodás képessége szintén kiemelkedően fontos. A fordító ismerje prioritásait, elérhető legyen józan határokon belül, tartsa be a határidőket: mindezek a professzionalizmus és a megbízhatóság jellemzői. A második fejezetben a szerző olyan gyakorlati témákat is áttekint, mint a pénzügyek kézbentartása, az árszabás, ügyfelek felé alkalmazott pótdíjak és kedvezmények, illetve olyan „kellemetlen” témát is, mint például a nemfizető ügyfelek kezelése. A fejezet során felsorolt hatalmas mennyiségű adatot saját szakmai tapasztalata, valamint hiteles források alapján gyűjti össze és tárja az olvasó elé, és nemcsak a nemzetközi, hanem „lokalizálva” a közép- és kelet-európai piacot is szem előtt tartja, különösen a romániai és a magyarországi fordítók szakmai és pénzügyi helyzetét mutatja be.

A fent bemutatott szerteágazó fordítói tevékenységek mind az ügyfelekkel, mind a kiépített hálózat tagjaival hatékony és baráti hangnemű kommunikációt igényelnek (Gouadec 2007). Ennek a gondolatnak a jegyében a kötet harmadik fejezete (címében is eljátszva az angol szavak hasonlóságával), a kapcsolatszerzés és -tartás (*contacts*) és az ügyfelekkel

kötött szerződések (*contracts*) egymással szorosan összefüggő témájára alapoz, és ezúttal is a gyakorlati megközelítést és a tanács- és mintaadás elvét követi. A fordítói szakma mindkét szegmensével kapcsolatban a szerző fontosnak tartja leszögezni a pontosság, korrektség, részletekre fordított figyelem és az ügyfelek szükségleteivel szembeni érzékenység, az altruisztikus magatartás fontosságát, hiszen hosszú távon nemcsak maga a fordítási tevékenység, hanem ezek az emberi kvalitások is hozzák a szakmai siker gyümölcseit. A kapcsolattartás oldalát tekintve a hagyományos és elektronikus levelezés, a telefonálás, valamint a videóhívások, a közösségi média etikáját vizsgálja. A szerző fontosnak tartja kiemelni, hogy az ügyfélszerzési próbálkozások folyamán a kezdő fordító ne váljék agresszívvá és a józan üzleti tevékenység határain belül igyekezzék megteremteni a helyét a fordítói piacon, melynek – a szerző javaslata alapján – a legjobb eszköze egy hatásos és profi szakmai weblap vagy a szakmai online adatbázisokban való jelenlét.

Az etikus kapcsolatteremtés és -fenntartás bizonyosan megtermi a sikeres szerződéskötés lehetőségét, mely az ügyféllel kötött írott megbízás formájában ölt testet. Ez a fejezet is hasznos tanácsokat ad arra nézve, milyen elemekre érdemes a fordítónak figyelnie a szerződés tárgyalása során, melynek az általános üzleti szerződések szokásos pontjain kívül számos, fordításspecifikus kitétele is tartalmazniuk kell. Ilyen például a fordítás célja (információs, publikációs vagy jogi cél), a szöveg stílusa, van-e szükség kulturális adaptálásra, továbbá a szerzői jog vagy a szövegszerkesztés kérdése. A fordítónak még számolnia kell a próbafordítás lehetőségével, a titoktartásra vonatkozó követelménnyel, technikai problémákkal (milyen formátumban kéri tőle a lefordított anyagot, hogyan kezelje az illusztrációkat, táblázatokat, dátumformátumot, milyen szoftvert használ a fordítás során stb.). Végül, de nem utolsón sorban a szerződésnek tartalmaznia kell a fizetési feltételeket és a határidőket is. Mindezek hozzájárulnak, hogy hosszú távon mind az ügyfél, mind a fordító elégedett (a szerző szerint „boldog”) legyen, ezért a fordítói hitelesség, rugalmasság, de az ügyfél iránti segítőkészség egyaránt pozitívan értékelődik a hosszútávú együttműködés érdekében.

A kötet negyedik fejezete a fordítói státust veszi górcső alá, melyet négy paraméter befolyásol: a szakértelem, a fizetés, a befolyás és a láthatóság. A szerző számos olyan tényezőt sorol fel, melyek hozzájárulnak egyfelől a státus emelkedéséhez, másfelől a státus csökkenéséhez (sajnos ezek száma nagyobb). Azok a fordítók örvendhetnek magasabb státusnak, akik szembe tudnak nézni a szakma kihívásaival és lépést tudnak tartani a technikai fejlődés szédítő sebességével. A szerző egyaránt felrajzolja a szakma sötétebb és világosabb jövőjét. Szerinte a napjainkban tapasztalható népszerű közösségi fordítások, a rajongói filmfeliratozások elterjedése (*crowdsourcing*) lényegesen befolyásolják a szakma és az ebből megélők presztizsét. A fordítónak be kell látnia, hogy ezermesterré kell válnia, és a jelenlegi trend szerint azoknak áll a zászló, akik képesek az audiovizuális fordítás és a videójátékok lokalizálási piacára betörni. A végső szót a státus és a presztizs kialakulásában viszont az ügyfelek és a kormányzatok mondhatják meg. A fordítói státus és professzionalizmus emelése érdekében az utóbbi években új etikai kódexek születtek, új nemzetközi szabvány lépett életbe. A kötet ötödik, egyben utolsó fejezete a fordítói szakma ezen etikai vonatkozásait térképezi fel, a fordító és a szöveg, az ügyfél, más fordítók, szakemberek, a lektorálás és önmaga vonatkozásában.

Imre Attila *Translator Studies* című kötete tehát gyakorlati szempontból közelíti meg a fordítót, aki „mindenes” szakemberként szolgáltatást nyújt az ügyfélnek a fordítás elkészítésével. Ez a pragmatikus szemlélet érvényesül a minden fejezetet lezáró, összesen

több mint száz feladatban is, melyek az olvasottak gyakorlatba ültetését, az ismeretek elmélyítését szolgálják. Hasonló cél vezérelte a szerzőt az igen hasznos tárgymutató megszerkesztésében, valamint a kezdő fordítókat segítő függelék közreadásával is, mely többek között a Romániában működő hivatalos fordítók által jelenleg használandó standard szövegeket közli angol, magyar és román nyelven. A kötetet haszonnal forgathatja a kezdő és gyakorló fordító, a fordításképzésben részt vevő oktató egyaránt, mindazok, akiket érdekelnek a fordítókat érintő gyakori és egyre növekvő kihívások.

I R O D A L O M

- Chesterman, Andrew 2009. *The name and Nature of Translator Studies*. Hermes – Journal of Language and Communication Studies 42: 13–22.
- Gouadec, Daniel 2007. *Translation as a Profession*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Holmes, James S. 1972/2000. *The Name and Nature of Translation Studies*. = Venuti, Lawrence (szerk.), *The Translation Studies Reader*. Routledge, London/New York. 172–185.
- Pym, Anthony 2006. *Humanizing Translation History*. Hermes – Journal of Language and Communication Studies 42: 23–48.

AJTONY ZSUZSANNA

Sapientia EMTE, Csíkszeredai Kar
Humántudományok Tanszék
Csíkszereda/Miercurea Ciuc, P-ța Libertății 1.
ajtonyzsuzsa@uni.sapientia.ro

TÜSKÉS GÁBOR (szerk.), **Critica. Források az irodalom- és kultúratudományi szakkritika történetéhez 1986–2020**. Reciti. Budapest, 2020. 470 l.

Érdekes kiadványt vehetett kezébe az olvasó 2013-ban Tüskés Gábor szerkesztésében *Hagyomány és kritika: könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez* címmel (Bp., MTA BTK, 2013, 279 l.), amelyben általa írott recenziókat és egyes doktori értekezésekre vonatkozó opponenciáit adta közre a neves kutató. Ez a műfaji elgondolás, vagyis „az irodalomtudományi szakirodalom darabjairól írt, folyóiratokban megjelent bírálatok önálló kötetbe rendezése” – maga Tüskés Gábor jegyzi meg a bevezetőben – valóban „nem szokványos jelenség.” (7 l.)

2020-ban a fenti kötetnek inspiráló hatású továbbgondolása jelent meg *Critica* címmel a *reciti* kiadásában. Olyan könyvekről írt bírálatok és ismertetések válogatott kiadásáról van szó, amelyeket Tüskés Gábor „egyedül vagy másokkal [...] közösen írt, szerkesztett, társszerkesztett, sajtó alá rendezett, előszóval vagy kísérőtanulmánnyal ellátott.” (11) Az alcím (részben) pontosít: *Források az irodalom- és kultúratudományi szakkritika történetéhez (1986–2020)*. Az *Előszóból* és az azt megelőző tartalomjegyzékből derül ki, hogy többnyire 17–18. századi irodalom- és kultúratudományi jelenségekkel foglalkozó kötetek bírálatait olvashatja majd az olvasó, „de a kiválasztott munkák és kritikák egy része [...] túlmutat ezen az időszakon” (11): a 20. századra is találunk kitekintést a kötet végén, s alább látni fogjuk, a recenzált kiadványokban tárgyalt témák és